

УДК 330.31

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-126-130

БУРЛАКА Н. І., МИРОШНІЧЕНКО О. В.

Вінницький національний аграрний університет

АЛЬТЕРНАТИВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В АПК УКРАЇНИ

Стаття присвячена альтернативним засадам формування та реалізації еколого-економічної політики в агропромисловому комплексі України, напрямкам підвищення ефективності та перспективам її реалізації. В статті розглянуті засади еколого-економічної політики та роль країни у створенні ефективного еколого-економічного механізму використання ресурсів.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, економічний механізм, сільськогосподарське виробництво, екологічна політика, попит, пропозиція, соціальна система, оптимізація, конкурентоспроможність.

BURLAKA N., MYROSNICHENKO O.

Vinnytsia National Agrarian University

ALTERNATIVE PRINCIPLES OF FORMING AND REALIZATION OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC POLITICS ARE IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

The article is devoted to alternative principles of formation and realization of ecological-economic policy in the agroindustrial complex of Ukraine, directions of increase of efficiency and prospects of its realization. The article considers the principles of ecological-economic policy and the role of the country in creating an effective ecologically-economically oriented mechanism of resource use. The process of forming an ecological and economic policy in one way or another is inextricably linked with the political system and the social goals of the state, the need to resolve the topical problems. In this context, the content of environmental and economic policy defines the concept of "environmental constraints of economic growth." But in order to make ecological and economic policy, as an ideological platform for state-building, a reality and a mechanism for its realization, it is necessary to form its motivational relations, expressing the economic interests of the ecological imperative of human development. If we briefly define the fundamental aspect of the state's environmental and economic policy, then the latter means "the art of managing the interaction of society, nature and their impact on the economy." In the applied aspect, the ecological and economic policy of the state is a system of organizational and legal and ecological and economic measures of nation-wide nature, aimed at solving the problems of human ecology and ecologization of the economy on the basis of establishing the value relations of sustainable nature in the material and spiritual life of the society. The process of forming an ecological and economic policy in one way or another is inextricably linked with the political system. In these conditions, it is necessary to shift from the concept of "environmental constraints of economic growth" to the concept of "economic motivation for environmental development".

Key words: agro-industrial complex, economic mechanism, agricultural production, ecological policy, demand, supply, social system, optimization, competitiveness.

Мета і задачі роботи. Метою статті є формування та реалізація альтернативних засад еколого-економічної політики в агропромисловий комплекс України.

Вступ. Процес формування еколого-економічної політики так чи інакше знаходиться в нерозривній єдності з політичним устроєм і соціальними цілями держави та необхідністю вирішення першочергових проблем. Для формування та реалізації еколого-економічної політики необхідно насамперед дослідити її в розрізі окремо одна від іншої, адже екологічні цілі відрізняються від економічних більш тривалим часом їх досягнення, а також і своєю комерційною неефективністю.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження альтернативних засад формування та реалізації еколого-економічної політики в АПК України досліджуються багатьма науковцями, а саме: В. Андрійчук, О. Бородіна, В. Власов, В. Геєць, М. Гладій, П. Гайдучкий, Б. Данилишин, О. Дацій, М. Дем'яненко, В. Зіновчук та ін.

Виклад основного матеріалу. Еколого-економічна політика – це система організаційно-правових та еколого-економічних заходів загальнонаціонального характеру, спрямована на вирішення проблем екології та екологізації економіки на основі утвердження в матеріально-духовне життя суспільства ціннісних відносин сталого природокористування.

Відмінним від існуючого підходу до вирішення еколого-економічних проблем в АПК є певна послідовність регуляторних процедур, що передбачають:

- формулювання стратегічної мети та завдань екологічної політики,
- їх узгодження з цілями і завданнями економічної й соціальної політики у цій сфері економіки;
- обґрунтування доцільності запровадження сукупності економічних та адміністративних регуляторів, спрямованих на досягнення мети та завдань екологічної політики в АПК;
- визнання екологічних програм як найоптимальнішої форми реалізації екологічної політики;
- використання економіко-фінансового механізму для економічних трансформацій у процесі реалізації екологічної політики як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях.

У відповідності до такого підходу, принципами, які формують екологічну політику в АПК є:

- встановлення пріоритету екологічних цілей над цілями економічної та соціальної систем;
- обов'язкове узгодження в рамках ієрархічної підпорядкованості цілей економічної та соціальної систем з цілями екологічної системи;
- послідовне усунення чинників, що зумовлюють появу зовнішніх ефектів в АПК;
- обов'язкове відтворення природних ресурсів (їх якостей, обсягів, функцій), що споживаються в АПК.

Довгостроковою (стратегічною) метою екологічної політики в АПК повинно бути забезпечення екологічної чистоти продукції сільськогосподарського виробництва і продуктів харчування. Зміст і ієрархічна детермінованість завдань екологічної політики в АПК залежить від суспільного вибору відносно послідовності розв'язання екологічних проблем.

Механізм формування завдань екологічної політики постійно буде відбуватись мінімум у два етапи:

1-й етап – формулюються завдання першого рівня ієрархії (визначається перелік негативних екологічних зовнішніх ефектів);

2-й етап – розробляються завдання другого рівня ієрархії (обґрунтовуються заходи, які скеровуються і орієнтуються на усунення чинників, що викликали появу зовнішнього ефекту).

Завдання екологічної політики, які сформовано на другому етапі, повинні узгоджуватись з релевантними завданнями економічної і соціальної політики.

Сукупність регуляторних дій, яку необхідно запроваджувати для виконання завдань екологічної політики в АПК, слід обирати, ґрунтуючись на макроекономічних показниках, використовуючи модель кругових потоків.

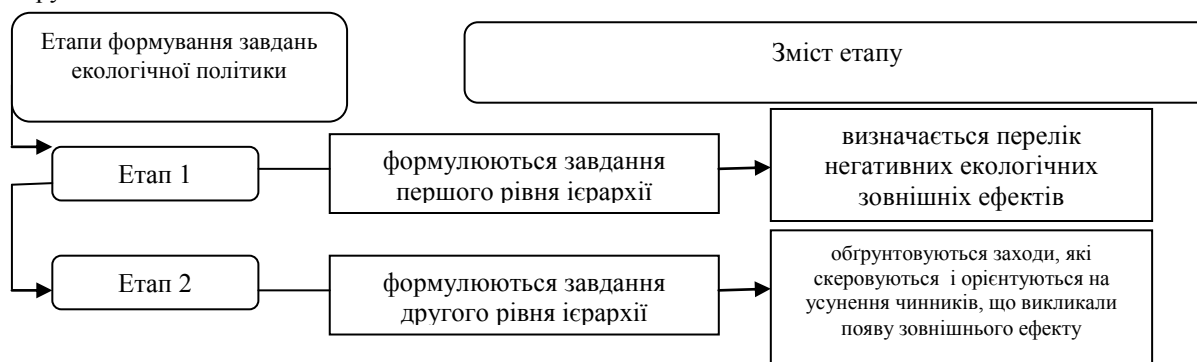

Рис. 1. Механізм формування завдань екологічної політики

Основоположним положенням в методології є визначити те, що зміна структурного сукупного попиту у сторону екологічно чистого виробництва продуктів харчування і продукції сільськогосподарського виробництва викличе зміну сукупної пропозиції, а в результаті призведе до структурних змін на ринках ресурсів й товарів.

При цьому, ініціатором стосовно здійснення відповідних регуляторних дій повинна бути держава.

З метою детального дослідження структурних змін в АПК, що були б спрямовані на розв'язання завдань екологічної політики, необхідна розробка еколого-економічних моделей, які б формалізували взаємозв'язки галузей АПК між собою, агросистемами та довкіллям.

Дані моделі доцільно згрупувати у декомпозиційні блоки, тобто:

- блок „виробництво товарів та послуг”,
- блок „використання природних ресурсів АПК”,
- блок „формування екологічних потреб суспільства”.

Формалізуючи зв'язки, які заявляються між галузями АПК в процесі використання природних ресурсів, можна здійснювати, формуючи динамічну модель, яка описує процеси виробництва і використання природних ресурсів. Така модель буде мати наступний вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{dP}{dt} = \left(\alpha - \frac{g(R)}{R} \right) \cdot P \\ \frac{dR}{dt} = -c \cdot P \\ P(0) = P_0 \\ R(0) = R_0 / \alpha \gg \frac{g(R)}{R}, \end{array} \right. \quad (1)$$

де P – обсяги виробництва продукції, що виробляються у галузях АПК;

R – запаси природних ресурсів (земельних, водних, повітряних), які використовуються в галузях АПК;

α – темпи зростання обсягів виробництва при заданому запасі природних ресурсів;

$g(R)$ – коефіцієнт сталої залежності обсягів виробництва від обсягу спожитих ресурсів.

C – коефіцієнт споживання природних ресурсів у галузях АПК.

Зважаючи на те, що гармонійний розвиток екологічної, економічної і соціальної систем вимагає структурних змін у даних трьох системах, то у представленій моделі слід врахувати чинники, які можуть забезпечити такі зміни.

У економічній системі структурні трансформації викликатиме виробництво екологічно чистої продукції. За умови, коли величина прибутку виробника екологічно чистої продукції не буде зменшуватись, то формально описати процес такого виробництва можливо наступним вираженням:

$$x = x_e + k_e \cdot x_z, \quad (2)$$

де x – обсяг виробництва продукції;

x_e – компонент екологічно чистої продукції;

k_e – коефіцієнт управління процесом зменшення забруднення продукції;

x_z – компонент забруднення.

Отже, аналізуючи модель 2, слід зазначити декілька варіантів її інтерпретації.

У першому варіанті x_e можна розглядати, як кількість екологічно чистої продукції у загальному обсязі виробництва, а x_z – як кількість радіоактивно, хімічно або біологічно забрудненої продукції.

В іншому варіанті x_e може позначати екологічно чисту складову в одиниці виробленої продукції, тоді x_z можна вважати позначенням забрудненої частини одиниці продукції.

Зміни в екологічній системі полягатимуть, насамперед, у тому, що буде використовуватись певна частина природних ресурсів для зменшення забруднення. Математично запис цього процесу матиме вигляд:

$$R = R_x + R_e, \quad (3)$$

де R_x – ресурси, які використовуються для виробництва продукції у галузях АПК;

R_e – ресурси, які використовуються для зменшення забруднення (наприклад, для виробництва очисного устаткування і лабораторного обладнання; біо-добрив, сільськогосподарської техніки для прецизійного землеробства тощо).

Трансформації у соціальній системі розпочинатимуться з усвідомлення екологічних потреб і формування попиту на екологічно чисту продукцію, що за умови його забезпечення грошовими ресурсами визначить обсяги споживання такої продукції (S_e). У якості критерію розв'язування даної задачі можна запропонувати максимізацію функціонала рівня гармонізації взаємовідносин між економічними, екологічними і соціальними системами ($E \Rightarrow \max$) за умови, що виробництво продукції буде прямувати до екологічно чистої компоненти ($x \Rightarrow x_e$):

$$E /_{x \rightarrow x_e} = \int_{t_0}^t e(t, S_e, R) dt \Rightarrow \max, \quad (4)$$

де $e(t, S_e, R)$ – функція гармонізації (або функція корисності);

t_0, t – початковий та поточний момент часу.

Таку задачу можна розв'язати шляхом математичного інструментарію моделі балансового типу. У даній моделі необхідно врахувати наступні компоненти:

- 1) виробник, що має на меті досягнення максимального доходу;
- 2) споживач, що потребує екологічно чистої продукції, яка відповідала б певним екологічним вимогам (стандартам);
- 3) стан природних ресурсів, які не тільки споживаються, але й відновлюються.

Математичний запис задачі матиме вигляд: таку задачу можна описати математично як формулу (залежність):

$$\left\{ \begin{array}{l} x = A(t, \Phi) \cdot x + A(R) \cdot W + B(R) \cdot \varphi + S_e, \\ \frac{d\Phi}{dt} = U - M(t, \Phi) \cdot \Phi, \\ \frac{d\Phi(R)}{dt} = \varphi - M(R) \cdot \Phi(R), \\ \frac{dR}{dt} = Q(R - R_0) - (C \cdot x + D \cdot U + F \cdot S_e) - D(R) \cdot \varphi + W, \\ 0 \leq x \leq X(t, \Phi, R, k_e), \\ 0 \leq w \leq W(t, \Phi(R), R), \\ U \geq 0, \\ \varphi \geq 0, \end{array} \right. \quad (5)$$

де $A(t, \Phi)$ – коефіцієнт прямих витрат на виробництво продукції;

Φ – витрати на виробництво продукції (заробітна плата з нарахуваннями, вартість сировини, амортизація тощо);

U – обсяг капіталовкладень у процес виробництва продукції;

$A(R), B(R), D(R)$ – коефіцієнти витрат на відновлення ресурсів;

$R(t) = R_x(t) + R_e(t)$ – показник, що характеризує стан ресурсу;

W – виробнича функція процесу відновлення природних ресурсів;

φ – інвестиції на відновлення природних ресурсів;

S_e – обсяг споживання екологічно чистої продукції;

$M(t, \Phi), M(R)$ – коефіцієнти переносу вартості спожитих ресурсів у процесі виробництва та у процесі відновлення природних ресурсів;

$\Phi(R)$ – обсяги спожитих природних ресурсів, що використовуються для природоохоронної діяльності;

Q – коефіцієнт відновлення природних ресурсів;

R_0 – початковий стан ресурсу;

C, D, F – коефіцієнти споживання ресурсів у процесі виробництва, запровадження технічних та технологічних інновацій та при реалізації продукції споживачу.

Розробка цільових функцій та отримання числових рішень кожної декомпозиційної моделі є підвалинами для формування нового напрямку моделювання еколого-економічних досліджень, які сприятимуть вибору адміністративних та економічних регуляторів екологічної політики в АПК.

Доведено, що екологічні програми є найбільш доцільною формою реалізації екологічної політики в АПК. Такі програми мають бути взаємопов'язаними з діючими загальнодержавними економічними, соціальними та екологічними програмами. Регіональні екологічні програми мають враховувати не тільки екологічні, а й економічні та соціальні особливості регіону, які визначатимуть доцільність запровадження таких програм, а також зміст та пріоритетність їх завдань. При розробленні екологічних програм обов'язковим є з'ясування зон невизначеності, в межах яких можуть виникати соціальні та економічні конфлікти, та передбачення заходів, спрямованих на нейтралізацію таких конфліктів. Складовою екологічних програм повинна бути система показників, за якими оцінюватиметься рівень її виконання. Основним напрямом вдосконалення економіко-фінансового механізму реалізації екологічної політики в АПК є зміна вектору дії його стимулюючої та розподільчої функції.

Економіко-фінансовий механізм має відповідати, як мінімум, трьом наступним вимогам:

1) бути спрямованим на досягнення цілей екологічної політики;

2) сприяти виконанню завдань екологічних програм;

3) доповнювати дію адміністративних регуляторів, що використовуються у форматі екологічної політики в АПК.

Крім того, оскільки такий механізм буде функціонувати як складова існуючого економічно-фінансового механізму, то він повинен не суперечити основним засадам механізму, що обслуговує всю економічну систему країни.

Посилення стимулюючої функції має здійснюватися за рахунок запровадження податкових пільг, пільгових кредитів і трансфертів. Ці фінансові інструменти мають діяти в рамках конкретної екологічної програми і бути спрямованими на виконання її завдань. Перерозподіл грошових потоків доцільно

здійснювати за допомогою податків, зокрема податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, використовуючи їх певну частину для акумуляції коштів і фінансування екологічних програм.

З індивідуальних фондів частина коштів, а саме 10 %, надходить до Регіонального фонду відтворення природних ресурсів АПК. Використання коштів індивідуальних та регіональних фондів буде різнитися за напрямками та розмірами. За кошти, що будуть акумулюватися в індивідуальних фондах працюючих, доцільно здійснювати такі заходи: землевпорядкування присадибних ділянок та власних земельних угідь з метою покращення агро-ландшафту; встановлення запобіжних пристроїв для зменшення забруднення повітря власними автомобілями; організація місць захоронення побутових відходів; проведення самостійно (поза програмою „Екологічна паспортизація суб'єктів господарювання в АПК”).

Висновки. Отже, еколого-економічні заходи доцільно здійснювати за рахунок індивідуальних фондів сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств. Крім того, з цих фондів можуть бути профінансовані будь-які інші природоохоронні заходи за ініціативою самих суб'єктів господарювання як в індивідуальному порядку, так і в кооперативному об'єднанні. Для підприємств переробних галузей та галузей сфери матеріально-технічного постачання АПК за рахунок їхніх індивідуальних фондів можуть фінансуватися заходи, пов'язані з встановленням контролюючовимірювальних приладів, очисного обладнання, технологічних ліній замкнутого циклу; організацією місць збору та вивезення побутових і виробничих відходів; закупівлею ноу-хау, що має природоохоронне призначення; проведенням еко-аудиту на підприємстві тощо.

З регіональних фондів відтворення природних ресурсів АПК мають фінансуватися регіональні екологічні програми, що запроваджуються в АПК. Кошти регіональних фондів можуть об'єднуватися для вирішення екологічних проблем, що мають міжрегіональний характер.

Література

1. Дусановський С.Л. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах / Дусановський С.Л., Білан Є.М. – Тернопіль : «Збруч», 2003. – С. 182.
2. Зіновчук Н.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект / Зіновчук Н.В. – Львів, 2007. – С. 394.

References

1. Dusanovsky S.L. Economic bases of development of agroindustrial complex in market conditions / Dusanovsky S.L., Bilan E.M. – Ternopil: "Zbruch", 2003. – P. 182.
2. Zinovchuk N.V. Environmental policy in the agroindustrial complex: the economic aspect / Zinovchuk N.V. – Lviv, 2007. 394 p.

Рецензія/Peer review : 11.02.2019

Надрукована/Printed : 04.04.2019